

LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENTET

**Levende landbruk og levende kulturlandskap i
bærekraftig bruk – i hele landet**

**Nasjonal konferanse om forvaltning av biologiske og
genetiske verdier i kulturlandskapet**

12. juni 2007

Per Harald Grue

- **Landbruket forvalter 96% av Norges landareal og er den største bidragsyteren til utforming av landskapet gjennom sin forvaltning og bruk av arealene.**
- **Landbrukspolitikken og dens utforming har derfor en særdeles viktig rolle å spille i forhold til utformingen av landskapet og betydningen landskapet har for folk flest.**
- **Norge sluttet seg til den Europeiske landskapskonvensjonen i 2001**

- **Konvensjonen legger vekt på:**
 - å øke bevisstheten om landskapets betydning for folks identitet og livskvalitet og som ressurs for verdiskaping og arbeidsplasser.
 - fokus på våre "hverdagslandskap", på særlig verdifulle landskap og på landskap i forfall
- **Norge er forpliktet til å følge opp konvensjonen på en rekke områder: lovverk, sektorpolitikk, kunnskapsoppbygging, utdanning, bevisstgjøring, medvirkning, internasjonalt samarbeid.**

- Landbrukets kulturlandskap må opprettholdes og forvaltes målrettet for å bidra til å nå målet om å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010.
- Å stanse tapet av biologisk mangfold er et hovedmål for norsk miljøpolitikk som forplikter landbruket.
- I 2002 satte Konvensjonen om biologisk mangfold målet om å stanse tapet av biologisk mangfold innenn 2010. Tap av biologisk mangfold på verdensbasis truer grunnlaget for en bærekraftig utvikling.
- Landbruket forvalter biologisk mangfold i skogen, i kulturlandskapet og delvis utmark. Dette biologiske mangfoldet særpreges ved at bærekraftig utvikling i stor grad er avhengig av menneskers forsatte skjøtsel og inngrep

- Landbruket er en produsent av miljøgoder. Disse godene må fortsatt sikres og videreutvikles i næringa. De er et direkte og indirekte produkt av landbruksproduksjonen og grunnlaget for dette finner vi i et desentralisert landbruk og som i stor grad er basert på lokale ressurser.
- Landbrukets arealressurser er basis for næringsutvikling og bosetting i distriktene. Mangfoldet av landbrukets menneskelige og materielle ressurser skal bidra til å videreutvikle det eksisterende landbruket, men også skape ny næringsvirksomhet med økt lønnsomhet. Også ved å utnytte konkurransefortrinn i biologisk mangfold.

- **Ved å opprettholde landbruket i hele landet sikrer vi nettopp et landskap som favner både kultur og natur og gir opplevelse av landskapet på grunnlag av bruk, minner, assosiasjoner og kunnskap.**

- **Landbruket kulturlandskap er en viktig produsent av biologisk mangfold**
 - leveområder for planter og dyr
 - inneholder særegne og svært artsrike naturtyper
 - bidrar til den variasjon vi har i norsk og europeisk natur.
- **Landbruket bidrar til kulturpåvirket biologisk mangfold**
 - ville arter tilpasser seg produksjonsformene i landbruket
 - bidrar til å bevare arter og gener gjennom bruk av biologisk mangfold

- **Endringer i landbrukets arealbruk en trussel for biologisk mangfold**
 - **Nedbygging av dyrket mark og verdifulle kulturlandskap**
 - **Tap av artsmangfold i dyrkingslandskapet**
 - **Gjengroing**

- **Biologisk mangfold i kulturlandskapet er variasjon på alle nivå:**
 - landskapsnivå
 - natur- og vegetasjonstyper
 - artsniv
 - gennivå
- **Hensynet til alle nivåer må integreres i landbrukets arbeid for bevaring av biologiske mangfold og kulturlandskap.**

- **Landbrukets kulturlandskap må derfor opprettholdes og forvaltes målrettet for å bidra til å nå målet om å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010.**
- **Utfordring:**
 - **Å få til både en effektiv og rasjonell produksjon og samtidig bevare det biologiske mangfoldet.**
 - **finne de rette tiltakene som virker gjennom bevaring og bærekraftig bruk**

Jordvern og bærekraftig bruk

- **Det er et nasjonalt miljømål at de verdifulle jordressursene skal disponeres slik at en tar hensyn til framtidige generasjoners bruk**
- **Jordsmonnet er, sammen med ren luft og rent vann, det viktigste grunnlaget for biologisk produksjon og artsmangfold**

- **Dyrka jord i Norge er en meget verdifull, men knapp og sårbar ressurs**
- **Kun 3 % av landarealet er dyrket mark, og kun 1/3 av dette kan vi dyrke matkorn på som følge av begrensninger i klima og jordkvalitet.**
- **Omdisponering er en trussel for å bevare biologisk og genetisk mangfold**

Det er et mål å halvere omdisponering av dyrka mark innen 2010. For å oppnå dette skal

- kommunene ansvarliggjøres for å unngå nedbygging av viktige jordressurser og på den måte også sikre grunnlaget for kulturlandskapet og det biologiske mangfoldet**
- det følges nøye med hvordan jordvernet i varetas. Et sterkt innsigelsesinstitutt i medhold av Plan- og bygningsloven skal opprettholdes**
- i samarbeid med kommunene og gjennom deres planarbeid sikre vern av dyrka jord og opprettholdelsen av kulturlandskapet**

- **det arbeides for å unngå at samferdselstiltak nedbygger viktige kulturlandskap eller viktige jordressurser**
- **en arbeidsgruppe ledet av Ola Syrstad vurderer aktuelle tiltak**

Landbrukspolitiske virkemidler i kulturlandskapet

- **Miljøprogram i jordbruket består av:**
 - Nasjonalt miljøprogram, fra 2004
 - Regionale miljøprogram, RMP, i hvert fylke fra 2005
 - Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) fra 2004
 - Miljøplan på det enkelte bruk
- **Programmet styrker miljøinnsatsen i jordbrukets produksjonslandskap rettet mot:**
 - ivaretaking av kulturlandskapet
 - bekjempelse av forurensning

Det nasjonale miljøprogrammet har som hovedmål

- å sikre mangfoldet i det norske jordbrukslandskapet ved å sikre at et utvalg av særprega landskapstyper, særlig verdifulle biotoper og kulturmiljø, blir ivaretatt og skjøttet**
- å bidra til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer**

Virkemidlene er

- Areal og kulturlandskapstilskuddet, beitetilskuddet, utmarksbeitetilskuddet, økologisk landbruk**

Det nasjonale miljøprogrammet utgjorde 2007 i overkant av 3,5 milliarder kroner

Regionale miljøprogram (RMP)

- Regionale miljøprogram skal gi økt forankring og bedre treffsikkerhet av miljøarbeidet i landbruket på regionalt nivå.
- Hvert fylke har egne mål, strategier og virkemidler/ordninger for å møte miljøutfordringene i sin region. Hver ordning er forankret i et av hovedmålene:
 - tiltak for å ivareta kulturlandskapet, herunder tiltak for å styrke seterdrift og ivareta aktivt
 - beitebruk
 - tiltak for å redusere forurensinger

- **Det var avsatt 390 millioner til regionale miljøprogram for 2007.**
- **Ordningen skal evalueres fram til forhandlingene i 2008**

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

SMIL skal fremme miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap utover det som kan forventes gjennom ordinær drift rett

- Tilskuddet gis til engangstiltak, opp til 3 år
 - Det kan også gå til eiendommer som ikke mottar produksjonstilskudd
 - Ordningen forvaltes av kommunene
 - Prioritering av tiltak bygge på kommunale tiltaksstrategier som er forankret i RMP.
-
- Bevilgning i 2007 140 millioner kroner

- **SMIL-virkemidlene er rettet mot engangstiltak (investeringstiltak)**
 - knyttet til biologiske verdier og kulturminne kvaliteter
 - SMIL-tiltak skal bidra til istandsetting av verdier og kvaliteter som i neste omgang kan kvalifisere for faste, årlige ordninger i RMP

SMIL skal evalueres til forhandlingene i 2009

Bioenergiprogrammet

- Økt bruk av bioenergi vil også kunne bidra til vedlikehold og utvikling av kulturlandskap for eksempel gjennom rydding og tilbakeføring av gjengrodd areal.
- Gjennom Bioenergiprogrammet har regjeringen en sterk satsing på landbrukets bidrag til CO₂-nøytral energi som samtidig vil være gunstig for kulturlandskapet

Jordbruksoppgjøret 2007

- økning i kulturlandskapstilskuddet med 48 mill kr
- økning i beitetilskuddet med 72 mill kr
- femårig utviklingsprogram "klimatiltak" (4 mill årlig)
- femårig prosjekt "bygninger i kulturlandskapet" (2 mill årlig)
- program verdensarvområder (3 mill kr årlig)
- SMIL redusert med 10 mill kr
- etablering av tilskudd til miljøvennlig gjødselhåndtering

- **Noen resultater av virkemidler i 2006**
 - **Verdifulle kulturlandskap: 300 000 da**
 - **Spesielle naturtyper: 70 000 da**
 - **Beiting i verneområder: 40 000 dyr**
 - **Styvingstrær 10 000**
 - **Antall setrer i drift 1 400**
 - **SMIL 80 % til kulturlandskap**

Landbrukets miljøprogram: Integrering av genetiske ressurser

- **Alle nivåer av biologisk mangfold må integreres i arbeidet med i kulturlandskapet, også genetiske ressurser**
- **Bevaring av genressurser må også integreres i arbeidet som gjøres med vern av biologisk mangfold og kulturlandskap – genressurser er del av kulturlandskapets verneverdier.**

- **Genetiske ressurser bør legges inn som kriterium**
 - i kartlegging av biologisk mangfold i kulturlandskapet
 - for å vurdere for å vurdere arealer
- **Bevaring av genressurser bør bli et formål når ulike tilskuddsordninger brukes**
- **Kompetansen ved Norsk genressurssenter brukes aktivt ved vurdering av tiltak**

Landbrukets miljøprogram og biologisk mangfold: Målretting av virkemidler

- **Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren legger i disse dager fram samlet rapport om Spesielt verdifulle kulturlandskap**
- **Utvalget har gjennomgått virkemidlene knyttet til landbrukets kulturlandskap og gitt en vurdering av disse:**
 - **at landbrukets miljøvirkemidler treffer mange viktige arealer og elementer i landskapet**
 - **at det er potensial til å målrette virkemidlene ytterligere mot prioriterte områder/elementer, også mot biologisk mangfold**

- det er foreløpig mangelfull dokumentasjon med hensyn til hvordan virkemidlene treffer miljøutfordringene og om kvaliteten på tiltakene er god nok
- at eksisterende kunnskap om kartlagte verdier, skjøtselsmetoder og vedlikehold synes å bli for lite brukt i virkemiddelapparatet
- De er behov for langsiktige ordninger rettet mot spesielle verdier i nasjonal sammenheng

Rapporten vil bli vurdert av MD/LMD og avtalepartene

Spesielt verdifulle kulturlandskap i landbruket

- **Et felles prosjekt mellom Miljøverndepartement og Landbruksdepartementet med å peke ut utvalgte kulturlandskap.**
- **Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har utarbeidet kriterier for utvelgelse av verdifulle kulturlandskap i landbruket.**
- **Både landskapselement, kulturhistoriske og biologiske verdier skal legges til grunn og det skal sikres representativitet.**

Prosjektets forslag vil bli vurdert av MD/LMD og avtalepartene

En hovedutfordring. Fornyet bruk av genetiske ressurser

- Viktig å prioritere ny næringsmessig bruk av genetiske ressurser**
- Framtidas nye kulturplanter vil trolig ha sin basis i kulturlandskapets biologiske mangfold**
- Er et samarbeid mellom Norsk Genressurscenter og Graminor vegen å gå?**